Article history:
Received 12 October 2025
Revised 06 December 2025
Accepted 13 December 2025
Published 22 December 2025

Quarterly Research Journal of Islamic History

Volume 15, Issue 60, pp 35-49

ISSN: 2251-9726

The Genesis of Rumi's Legacy: The Formation and Institutionalization of the Mevleviyya in Anatolia

Bahram. Karju Ajirlou[1*]

[1] Ph.D. in the History and Civilization of Islamic Nations, Faculty of Theology, University of Tehran, Tehran, Iran

*** Corresponding author email address**: Bahramkarju.۹۳@ut.ac.ir

A r t i c l e I n f o

Article type:
Scientific

How to cite this article:
Karju Ajirlou, B. (۲۰۲۵). The Genesis of Rumi's Legacy: The Formation and Institutionalization of the Mevleviyya in Anatolia. *Quarterly Research Journal of Islamic History, 15*(٦٠), ٣٥-٤٩.

© ۲۰۲۵ the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial ٤,٠ International (CC BY-NC ٤,٠) License.

A B S T R A C T

Following Alp Arslan's victory at the Battle of Manzikert (٤٦٣ AH/١٠٧١ AD) and the subsequent expansion of Seljuk influence in Anatolia, the region emerged as a significant center for the flourishing of Islamic intellectual, mystical, and social life. The prudent policies of the Seljuk administration fostered a conducive environment for security, cultural exchange, and scholarly activities, thereby facilitating the large-scale migration of elites, particularly Iranian Sufis and mystics, to Anatolia. In this context, the migration of Baha al-Din Walad (Sultan al-Ulama) and his son, Mawlana Jalal al-Din Rumi, to Konya not only played a pivotal role in shaping the city's intellectual and spiritual landscape but also laid the groundwork for the emergence of the Mevleviyya - one of the most significant Sufi orders - in the post-Mawlana era. Employing a historical research methodology grounded in a descriptive and analytical approach, this study examines the process of the formation and subsequent institutionalization of the Mevlevi Order in post-Mawlana Anatolia. The findings demonstrate that following the passing of Mawlana, the foundations of the Mevlevi Order were established during the succession of Husam al-Din Chelebi; the order was then systematized under Sultan Walad, Mawlana's son, and expanded across Anatolia during the era of Ulu Arif Chelebi. During the Ottoman period, this process paved the way for the establishment and flourishing of Mevlevihanes (Mevlevi lodges). As spiritual, educational, and cultural institutions, these centers played a crucial role in the transmission, preservation, and reproduction of Mawlana's literary and spiritual legacy, particularly through the tradition of *Masnavi* recitation and the cultivation of Persian literature.

Keywords: Mawlana, Mevlevi Order (Mevleviyya), Anatolia, Mevlevihane (Mevlevi Lodge).

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

EXTENDED ABSTRACT

An examination of the historical and cultural background of Anatolia indicates that the establishment of Seljuk rule and its associated cultural policies created favorable conditions for the migration of Iranian mystics, scholars, and intellectual elites; a migration that played a decisive role in shaping the scientific, cultural, and spiritual life of the region. Amid the upheavals that affected the eastern Islamic world in the wake of the Mongol invasions, the realm of the Seljuks of Rum/Anatolia – renowned for its tolerance, openness, and the support extended by statesmen to scholars - became a refuge for cultural elites, including Sufis and mystics. Baha al-Din Walad, the father of Mawlana Jalal al-Din, and his disciple Burhan al-Din Muhaqqiq Tirmidhi were among these migrants. This scholarly and cultural community migrated primarily from regions such as Farghana, Balkh, Khwarazm, Samarqand, Herat, and Khurasan to the eastern and southeastern frontiers of the Byzantine Empire, eventually settling in Anatolian cities, particularly Tarsus, Diyarbakir, Manzikert, and Konya.

Sufi orders, which were generally composed of Muslim Sufis and mystics, played an important role in establishing social cohesion, consolidating Islamic identity, and transmitting Islamic teachings to Anatolia through a Sufi-oriented framework. During the Seljuk period, Sufism constituted one of the major cultural and religious currents in Anatolia and left profound effects on Anatolian society and culture. Among these orders, the Mevleviyya emerged in the late Seljuk period and subsequently developed, under the Ottomans, into one of the principal institutions of religious, social, and even political life.

Baha al-Din Walad, upon his arrival in Konya, played a significant role in shaping the city's scholarly and spiritual milieu and thus laid the groundwork for its intellectual and mystical identity. After him, Mawlana Jalal al-Din, while continuing his instruction in the religious sciences, underwent a profound transformation following his encounter with Shams-i Tabrizi and went on to become one of the greatest mystics and poets of the Islamic world.

Following the death of Mawlana Jalal al-Din, the transition from a mystical current into an organized and institutionalized structure began; a process that, under the direction of his successors, transformed the Mevlevi Order into a coherent and structured institution. This institutionalization may be understood in terms of three historical phases:

In the first phase of the institutionalization of the Mevlevi Order in Konya, Celebi Husam al-Din played a foundational role. By constructing a shrine over Mawlana's tomb and transforming it into a sacred space known as the "Ka'bat al-'Ushshaq" (the Ka'ba of the Lovers), he not only established the physical center of the order but also provided an architectural and spiritual model for the later formation of Mevlevi lodges throughout Anatolia. Alongside this structural initiative, Husam al-Din consolidated the early identity of the Mevlevi Order on a durable foundation through his emphasis on the rituals of sama', the systematic promotion of the tradition of Masnavi recitation, and the organization of the shrine's endowment system. In so doing, he created the necessary conditions for the transition from a spiritual circle into an organized mystical institution.

In the second phase, Sultan Walad, Mawlana's son, played a decisive role in institutionalizing the spiritual principles and organizational conventions of the Mevlevi Order through a strategic approach. By formulating its doctrinal and structural frameworks and by clearly defining the rituals of sama', including the Waladi dawr (ritual turning), he both formalized Mevlevi practices and transformed the order from a peripheral spiritual current into a coherent Sufi institution. These structural measures established Konya

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

as the principal center of the order within the Anatolian world and positioned the Mevleviyya among the major and recognized Sufi traditions of the region. In this way, Sultan Walad, through the integration of mystical foundations with organizational structure, laid the final institutional architecture of the Mevlevi Order.

Finally, during the succession of Ulu Arif Celebi, the order entered a phase of geographical expansion. Relying on his missionary journeys and the dispatch of deputies to the farthest regions of Anatolia, he established an extensive network of religious centers. This developmental process paved the way for the foundation of Mevlevi lodges, which came to function as central institutions in the preservation, reproduction, and dissemination of Mawlana's intellectual and literary legacy throughout the Ottoman realm.

Subsequent to this process of institutionalization, the establishment of Mevlevi lodges throughout Anatolia and the Ottoman realm constituted a major turning point in the preservation of the Mevlevi legacy. These centers, which functioned as multifaceted institutions integrating spiritual, educational, and cultural roles, effectively became key vehicles for the transmission of Mawlana's teachings. With a particular emphasis on the enduring tradition of Masnavi recitation, the Mevlevi lodges played a central role in the dynamic and sustained preservation and promotion of the Persian language and literature. In this way, they emerged as the principal channels for the teaching of Persian literary culture within Ottoman society and provided the groundwork for the cultivation of bilingual men of letters and eloquent scholars across this cultural geography.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

پژوهش‌نامه تاریخ اسلام

دوره ۱۵، شماره ۶۰، صفحه ۴۹-۳۵

شاپا الکترونیکی: ۹۷۲۶-۲۲۵۱

تاریخچه مقاله

دریافت شده در تاریخ ۲۰ مهر ۱۴۰۴
اصلاح شده در تاریخ ۱۵ آذر ۱۴۰۴
پذیرفته شده در تاریخ ۲۲ آذر ۱۴۰۴
منتشر شده در تاریخ ۱ دی ۱۴۰۴

تکوین میراث مولانا: شکل‌گیری و نظام‌مند شدن طریقت مولویه در آناتولی

بهرام کارجو اجیرلو[۱*]

۱. دکتری تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

ایمیل نویسنده مسئول: Bahramkarju.۹۳@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

ترویجی

نحوه استناد به این مقاله:

کارجو اجیرلو، بهرام. (۱۴۰۴). تکوین میراث مولانا: شکل‌گیری و نظام‌مند شدن طریقت مولویه در آناتولی. *پژوهش‌نامه تاریخ اسلام*، ۱۵(۶۰)، ۴۹-۳۵.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC ۴.۰) صورت گرفته است.

چکیده

پس از پیروزی آلپ‌ارسلان در نبرد ملازگرد (۴۶۳) و گسترش نفوذ سلجوقیان در آناتولی، این سرزمین به یکی از مراکز مهم رشد و شکوفایی علمی، عرفانی و اجتماعی جهان اسلام تبدیل شد. سیاست‌های مدبرانه دولتمردان سلجوقی، فضای مساعدی برای امنیت، تبادلات فرهنگی و فعالیت‌های علمی فراهم آورد و مهاجرت گسترده نخبگان از جمله صوفیان و عارفان ایرانی را به آناتولی تسهیل کرد. در این میان، مهاجرت سلطان‌العلماء بهاءالدین ولد همراه با فرزندش، مولانا جلال‌الدین، به قونیه نه‌تنها در شکل‌گیری حیات فکری و معنوی قونیه نقشی اساسی داشت، بلکه زمینه‌ساز پیدایش یکی از طریقت‌های مهم تصوف، یعنی طریقت مولویه، در دوره پسامولانا شد. پژوهش حاضر با روش بررسی تاریخی مبتنی‌بر رویکرد توصیفی و تحلیلی به فرایند شکل‌گیری و سپس نظام‌مند شدن طریقت مولویه در آناتولیِ پس از مولانا پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پس از درگذشت مولانا، در دوره جانشینی چلبی حسام‌الدین، پایه‌های طریقت مولویه استقرار یافت؛ در دوره سلطان ولد، فرزند مولانا، این طریقت نظام‌مند شد و در دوره اولو عارف چلبی، طریقت مولویه در سراسر آناتولی گسترش یافت. این روند در دوره عثمانی، زمینه‌ساز شکل‌گیری و رونق مولوی‌خانه‌ها شد؛ مراکزی که به‌عنوان نهاد معنوی، آموزشی و فرهنگی، نقش مهمی در انتقال، تداوم و بازتولید میراث ادبی و معنوی مولانا به‌ویژه سنت مثنوی‌خوانی و ادبیات فارسی ایفا کردند.

کلیدواژه‌ها: آناتولی، طریقت مولویه، مولانا، مولوی‌خانه.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

درآمد

در پی آشفتگی‌های حاکم بر شرق جهان اسلام بر اثر تهاجم مغولان، قلمرو سلجوقیان روم/آناتولی که به رواداری، تسامح و حمایت دولتمردان از عالمان شهرت داشت، به مأمنی برای نخبگان فرهنگی، از جمله صوفیان و عارفان، بدل شد. سلطان العلماء بهاءالدین پدر مولانا جلال الدین و شاگردش برهان الدین محقق ترمذی نیز از جمله این مهاجران بودند (اوزون چارشلی، ۱۳۸۰، ج. ۱، ص. ۲۳). این جامعه علمی و فرهنگی بیشتر از سرزمین‌های فرغانه، بلخ، خوارزم، سمرقند، هرات، خراسان به مرزهای شرقی و جنوب‌شرقی امپراتوری بیزانس مهاجرت کردند و در شهرهای آناتولی به‌ویژه در شهرهای طرسوس، دیاربکر، ملازگرد و قونیه ساکن شدند. طریقت‌ها که معمولاً از صوفیان و عارفان مسلمان تشکیل می‌شدند، نقش مهمی در برقراری نظم و انسجام هویت اسلامی و انتقال آموزه‌های اسلامی با رویکردی صوفیانه به آناتولی داشتند (Ösen, ۲۰۱۵, p. ۱۳-۱۶). تصوف در آناتولی دوره سلجوقیان یکی از جریان‌های مهم فرهنگی و مذهبی بود که تأثیرات عمیقی بر فرهنگ و جامعه آناتولی گذاشت. یکی از طریقت‌ها، مولویه بود که در اواخر دوره سلجوقیان و سپس در دوره عثمانیان به یکی از ارکان اصلی زندگی مذهبی و اجتماعی و سیاسی تبدیل شد (نک. نشری، بی‌تا، ص. ۷ـ۳۵).

بهاءالدین ولد با ورود به قونیه نقش مهمی در شکل‌گیری فضای علمی و معنوی این شهر ایفا کرد و زمینه‌ساز هویت علمی و عرفانی آن شد. پس از او، مولانا جلال‌الدین با وجود تداوم آموزش علوم دینی، در پی آشنایی با شمس تبریزی تحولی بنیادین یافت و به یکی از بزرگ‌ترین عارفان و شاعران جهان اسلام تبدیل شد. پس از وفات مولانا، جانشینانش با سازمان‌دهی اندیشه‌های او، طریقت مولویه را شکل دادند؛ به‌گونه‌ای که در دوره چلبی حسام‌الدین بنیان آن نهاده شد، با سلطان ولد نظام‌مند شد و در زمان اولو عارف چلبی در سراسر آناتولی گسترش یافت. در پی این روند، مولوی‌خانه‌ها به‌عنوان مراکز معنوی، فرهنگی و آموزشی در آناتولی و قلمرو عثمانی تأسیس شدند و نقشی اساسی در حفظ و گسترش میراث فکری و فرهنگی مولانا ایفا کردند (دین‌لوئیس، ۱۳۹۰، ص. ۳۶ـ۳۷؛ Kaygusuz, ۲۰۲۰, p. ۵۹-۶۰, ۱۳۱-۱۳۲). این مولوی‌خانه‌ها به‌عنوان مراکزی شناخته می‌شوند که مقام «پوست‌نشینی»[1] مولانا را در خود جای داده بودند (Önder, ۱۹۹۲, ص. ۸۱-۸۴).

این مقاله با تکیه‌بر منابع معتبر مرتبط با تاریخ طریقت مولویه و با بهره‌گیری از روش بررسی تاریخی مبتنی‌بر رویکرد توصیفی و تحلیلی، در پی پاسخ‌گویی به این پرسش‌هاست که پایه‌های طریقت مولویه در دوره پسامولانا چگونه نظام‌مند شد؟ و شکل‌گیری مولوی‌خانه‌ها چه جایگاهی در گسترش میراث ادبی مولانا در قلمرو عثمانی داشت؟ طرح و واکاوی این مباحث، افزون‌بر معرفی و شناخت دقیق یکی از طریقت‌های مهم صوفیه در آناتولی، به روشن‌تر شدن چگونگی تداوم و گسترش میراث ادبی و معنوی مولانا کمک می‌کند.

پیشینه پژوهش

درباره شخصیت، اندیشه‌های ادبی و عرفانی مولانا آثار فراوان و ارزشمندی نگاشته شده‌است؛ با این‌حال، موضوع چگونگی شکل‌گیری و نظام‌مند شدن طریقت مولویه، کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. هرچند در میان برخی آثار مرتبط، می‌توان به داده‌ها و شواهدی پراکنده درباره مولویه دست یافت، اما این مباحث تاکنون به‌صورت مستقل، جامع و نظام‌مند بررسی نشده‌است. از برجسته‌ترین مولویه‌پژوهان، عبدالباقی گولپینارلی است که تحقیقات او سهم مهمی در شناخت میراث مولانا دارد. کتاب *مولویه پس از مولانا* از آثار شاخص گولپینارلی (۱۳۶۶ش) که با وجود ارائه نکات دقیق درباره تاریخ مولویه و معرفی برخی مشایخ این طریقت، مباحث را بیشتر به‌صورت کلی و گذرا مطرح

۱. جایگاه شیخ در مولوی‌خانه (نک. ستایشگر، ۱۳۹۲، ص. ۱۶۳؛ Elibol, ۲۰۱۲, p. ۱۱۲-۱۱۳).

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

می‌کند. اثر دیگر عبدالباقی گولپینارلی (۱۴۰۴) با عنوان *میراث مولانا در آناتولی* به آیین‌ها و مناسک طریقت مولویه می‌پردازد و ساختار تشریفاتی و سلوکی آن را توصیف می‌کند. از دیگر آثار ارزشمند این حوزه، کتاب *اصول و آداب مولویه* نوشته تُپ[۱] (۲۰۰۱) است که با رویکردی منسجم، به تبیین مبانی نظری و عملی طریقت مولویه می‌پردازد. در زمره پژوهش‌های متأخر در ایران، می‌توان به رساله دکتری با عنوان «نقش مولوی‌خانه‌ها در گسترش فرهنگ ایرانی و زبان فارسی در قلمرو عثمانی» نوشته بهرام کارجو اجیرلو (۱۴۰۴ش ب) اشاره کرد. این تحقیق به واکاوی طریقت مولویه و میراث فرهنگی و ادبی برآمده از آن می‌پردازد. نگارنده در این اثر، نخست به تبیین آداب و ارکان بنیادین این طریقت پرداخته و سپس ساختار مادی و معنوی مولوی‌خانه‌ها را در گستره امپراتوری عثمانی تحلیل کرده است. بخش عمده‌ای از این رساله به بازشناسی جایگاه مولوی‌خانه‌ها در فرایند اشاعه فرهنگ ایرانی و زبان فارسی در مناطق تحت نفوذ عثمانی اختصاص دارد.

حضور مولانا در قونیه

مولانا جلال‌الدین در ۶ ربیع‌الاول ۶۰۴ در بلخ زاده شد. پدرش، بهاءالدین ولد مشهور به سلطان العلماء، از عارفان نامدار بود (اولیاء چلبی، ۱۳۱۴، ج. ۳، ص. ۲۵؛ فروزان‌فر، ۱۳۷۶، ص. ۲۸ـ۳۱؛ گولپینارلی، ۱۳۷۵، ص. ۸۲ـ۸۳). او احتمالاً در پی ناخشنودی از محمد خوارزمشاه، بلخ را به همراه مریدانش ترک گفت؛ هجرتی که زمان دقیق آن روشن نیست، اما برخی منابع آن را حدود ۶۱۸ دانسته‌اند (مستوفی قزوینی، ۱۳۲۸، ج. ۱، ص. ۷۹۱). بنا بر منابع تاریخی، مولانا در نوجوانی و حین هجرت، در نیشابور با عطار نیشابوری دیدار کرد و از او نسخه‌ای از *اسرارنامه* را تحفه گرفت؛ اثری که بن‌مایه برخی حکایات *مثنوی* قرار گرفت (جامی، ۱۳۳۷، ص. ۴۵۹ـ۴۶۰؛ سمرقندی، ۱۳۸۲، ص. ۱۹۵). کاروان آنان از شهرهای مختلف گذشت و پس از اقامتی کوتاه در بغداد، راه حج را در پیش گرفت (افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۱، ص. ۱۲ـ۱۵؛ سپهسالار، ۱۳۲۵، ص. ۱۴). بهاءالدین ولد پس از سفری هفت‌ساله وارد آناتولی شد و در سال ۶۲۷ به دعوت سلطان علاءالدین کیقباد در قونیه سکنا گزید (افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۱، ص. ۲۰ـ۲۱؛ سپهسالار، ۱۳۲۵، ص. ۱۳ـ۱۴؛ Asaf Çelebi, ۲۰۰٦, p. ۲۸).

مولانا پس از درگذشت پدرش در ۶۲۸، به اصرار مریدان جانشین وی شد و سیروسلوک عرفانی خود را نزد سید برهان‌الدین محقق ترمذی (متوفای۶۳۸) به کمال رساند (اولیاء چلبی، ۱۳۱۴، ج. ۳، ص. ۲۴؛ فروزان‌فر، ۱۳۷۶، ص. ۶۷؛ Nicholson, ۱۹۷۳, p. ١٦; Atasagün, ۲۰۰٦, p. ٦٣). مولانا برای تکمیل دانش خود به حلب و شام سفر کرد. او در حلب از محضر ابن‌العدیم بهره برد و در دمشق، بنا بر دیدگاه فروزانفر، با مشایخی چون ابن‌عربی، حموی، کرمانی و قونوی دیدار کرد. برخی گزارش‌های تاریخی نیز بر اقامت و تلمذ چندساله وی در مدرسه مُقدّمیه دمشق تأکید دارند (افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۱، ص. ۷۷ـ۸۲؛ فروزان‌فر، ۱۳۷۶، ص. ۷۴).

مولانا پس از بازگشت به قونیه و درگذشت محقق ترمذی (۶۳۸)، به تدریس فقه و علوم شرعی اشتغال یافت. اما تلاقی او با شمس تبریزی در ۶۴۲، مشیِ وی را از قال به حال و از مدرسه به سماع تغییر داد. این استحاله، واکنش تند مریدان و بدخواهان را در پی داشت و موجب خروج مکرر شمس از قونیه و در نهایت غیبت ابدی او در ۶۴۵ شد (سلطان ولد، ۱۳۷۶، ص. ۳۵ـ۳۶؛ افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۱، ص. ۸۴ـ۸۷؛ سپهسالار، ۱۳۲۵، ص. ۱۲۷ـ۱۳۳؛ فروزان‌فر، ۱۳۷۶، ص. ۹۵). دوران پسا شمس برای مولانا با بی‌قراری، جست‌وجو در دمشق و سرایش غزلیات و مثنوی تجلی یافت. با ظهور صلاح‌الدین زرکوب و متعاقب آن چلبی حسام‌الدین (از ۶۴۹)، فصل جدیدی از حیات وی در قالب تقریر *مثنوی معنوی* و تداوم مجالس سماع رقم خورد. وی سرانجام در سال ۶۷۲ در قونیه درگذشت و در کنار پدر به خاک سپرده شد (سلطان ولد، ۱۳۷۶، ص. ۵۳-۵۴؛ افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۱، ص. ۸۹؛ ابن‌بی‌بی، ۱۳۵۰، ص. ۱۲۰؛ اولیاء چلبی، ۱۳۱۴، ج. ۳، ص. ۲۵؛ گولپینارلی، ۱۳۷۵، ص. ۱۸۵ـ۲۱۰).

۱. Top.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

شکل‌گیری پایه‌های اولیه طریقت مولویه

پس از درگذشت صلاح‌الدین زرکوب، چلبی حسام‌الدین در زمره نزدیک‌ترین دوستان مولانا جای گرفت (Artıran, ۲۰۰٦, p. ۸۸; Önder, ۱۹۷۱, p. ١٦٢). اما از سوی دیگر، پسر مولانا، سلطان ولد، در بین مولویان از جایگاه والایی برخوردار بود. او در دامن پدر تربیت یافته و به سن بلوغ رسیده بود. پس از درگذشت مولانا، بحثی در بین مریدان شروع شد که آیا چلبی حسام‌الدین به جای مولانا خواهد آمد یا سلطان ولد؟ (سپهسالار، ۱۳۲۵، ص. ۱۴۶). در نهایت، بزرگان آن زمان بر این باور بودند که هیچ‌یک از این دو نفر یعنی سلطان ولد و چلبی حسام‌الدین نمی‌توانند بر دیگری برتری یابند و تصمیم گرفتند که انتخاب نهایی را به خود آنها واگذار کنند. در این میان، چلبی حسام‌الدین خواستار جانشینی سلطان ولد و تکیه زدن بر جایگاه پدرش مولانا به جای او بود، اما سلطان ولد این درخواست را نپذیرفت و گفت: «شما در زمان حیات پدر ما خلیفه ما بودید و اکنون نیز خلیفه ما هستید». به این ترتیب، سلطان ولد مقام و جایگاه مولانا را به چلبی حسام‌الدین واگذار کرد و زمینه برای شکل‌گیری رسمی طریقت مولویه فراهم آمد. چلبی حسام‌الدین به‌عنوان نخستین جانشین معنوی و مادی مولانا پا به عرصه گذاشت تا میراث مولانا و اندیشه‌های او را حفظ و گسترش دهد و راهنمای پیروان این طریقت باشد (اولیاء چلبی، ۱۳۱۴، ج. ۳، ص. ۲۵؛ Işın, ۲۰۰٤, p. ۹۷). حسام‌الدین به خوبی دریافته بود که حفظ و پاسداشت میراث مولانا نیازمند تلاش و اقدامات بنیادین است. این دغدغه در زمان حیات مولانا نیز در ذهن او وجود داشت و پیگیرانه در مسیر حفظ اندیشه‌های مولانا گام برمی‌داشت. می‌توان چنین بیان کرد که مهم‌ترین و بزرگ‌ترین اقدام حسام‌الدین در آن دوره، درخواست رسمی تقریر *مثنوی معنوی* از مولانا بود؛ اقدامی که در واقع نقطه عطفی در میراث ادبی و معنوی مولانا به‌شمار می‌آید. به واسطه این درخواست نگارش مثنوی‌های مولانا، یکی از برجسته‌ترین آثار ادبی کلاسیک جهان اسلام یعنی *مثنوی معنوی* شکل گرفت و ماندگار شد (ابن بطوطه، ۱۳۷۶، ج. ۱، ص. ۳۵۶؛ اولیاء چلبی، ۱۳۱۴، ج. ۳، ص. ۲۵؛ گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۳۴، ۳۷).

یکی دیگر از اقدامات مهم و ماندگار دوره جانشینی چلبی حسام‌الدین، ساخت آرامگاه برای مولانا بود. شکل‌گیری پایه‌های اولیه طریقت مولویه، هم‌زمان با بنای این آرامگاه بزرگ آغاز شد که نمادی از تجلیل و پاسداشت میراث معنوی مولانا به‌شمار می‌رفت. این آرامگاه در زمان خلافت چلبی حسام‌الدین، با تشویق و حمایت سلطان ولد، و به همت والی قونیه، علم‌الدین قیصر (متوفای۶۸۳) ساخته شد. این آرامگاه محلی برای آرامش ابدی مولانا و به مرکزی معنوی و فرهنگی تبدیل شد و راه‌گشای گسترش آموزه‌های میراث معنوی و ادبی مولانا گردید (افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۷۹۳). بدین‌ترتیب، تربت مبارک مولانا مزین به گنبدی سبز رنگ شد که به «قبه الخضرا» یا «گنبد سبز» شهرت یافت و به نمادی مقدس و جاودان تبدیل شد. در کنار این آرامگاه، گروهی از مثنوی‌خوانان و قاریان قرآن منصوب شدند تا با قرائت و تلاوت مستمر، فضای معنوی و روحانی آنجا را حفظ و گسترش دهند. این اقدام، به حفظ و انتقال آموزه‌های مولانا که پایه‌های طریقت او محسوب می‌شدند در میان مردم و پیروان کمک شایانی کرد و آرامگاه را به مرکزی فعال و زنده برای تعلیم و ارشاد تبدیل کرد (فروزان‌فر، ۱۳۷۶، ص. ۱۷۶؛ گولپینارلی، ۱۳۷۵، ص. ۲۳۰ـ۲۳۱). از این پس آستانه مولانا به‌مثابه قبله محبّان و مریدان خویش درآمده بود و به‌عنوان «کعبه العشّاق» شناخته شد (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۳۵).

پس از بنای آستانه مولانا، پایه‌های نهاد مولوی‌خانه نیز به شکلی منسجم و پایدار گذاشته شد. این مکان مقدس و محیط پیرامون آن به سرعت به مرکزی مهم و پرتردد برای پیروان مولویه تبدیل شد و این انگیزه سبب شد تا آستانه مولانا تبدیل به خانقاهی کامل و توسعه‌یافته شود. از طریق درآمدهای حاصل از آنجا، نیازهای حافظان، مثنوی‌خوانان و مؤذنان تأمین می‌شد. براساس گزارش افلاکی (۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۷۷۷)، چلبی حسام‌الدین در مدیریت امور آستانه مولانا، تقسیم دقیق درآمدهای وقف‌ها و هدایا و رسیدگی به خدمات آن نهایت دقت و جدیت

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

را به‌کار می‌بست. علاوه‌بر این، در مسیر تثبیت پایه‌های طریقت مولویه، حسام الدین مراسم مثنوی‌خوانی، قرائت قرآن، سماع و آداب و ارکان ویژه این طریقت را به‌صورت منظم سازماندهی کرد تا پیروان، راه را با روحیه معنوی و فرهنگی غنی طی کنند.

از مهم‌ترین اقدامات تأثیرگذار چلبی حسام‌الدین در شکل‌گیری پایه‌های طریقت مولویه این بود که چلبی حسام‌الدین به‌صورت منظم و دقیق برای تأمین نیازهای آستانه مولانا که نخستین مولوی‌خانه به‌شمار می‌رفت، وقف‌هایی اختصاص داد. این وقف‌ها شامل اموال و منابع مالی بودند که به‌منظور حفظ و اداره بهتر آرامگاه و فعالیت‌های مرتبط با آن از سوی سلجوقیان آناتولی تخصیص یافته بود. این مجموعه وقف‌ها بعدها به نام «وقف‌های جلالیه» شناخته شدند و نقش بسزایی در تحکیم پایه‌های طریقت مولویه در آناتولی ایفا کردند. در تداوم این فعالیت‌ها پیرامون آرامگاه مولانا، درآمدهای حاصل از وقف‌ها نقش بسیار مهم و بنیادینی ایفا کردند. چلبی حسام الدین همچنین همواره برای پذیرایی از مهمانان و مسافران و پیروان مولانا غذا فراهم می‌ساخت و از هیچ کوششی برای تأمین رفاه آنان دریغ نمی‌ورزید. پرداخت حقوق مستخدمان آستانه مولانا نیز به‌صورت منظم و بدون وقفه انجام می‌شد تا چرخه خدمات‌رسانی به این مرکز معنوی به بهترین شکل ممکن حفظ شود (İzbudak, ۲۰۰۹, p. ۲۲). او از درآمدهای حاصل از املاک وقف، هزینه آرامگاه مولانا و در زمان‌های معین سال به خانواده مولانا به تناسب نیازهایشان مالی پرداخت می‌کرد (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۳۷). او توانست با اقداماتش از پراکنده شدن دوستداران مولانا جلوگیری کند و بنیان‌های طریقت مولویه را پایه‌ریزی کند. خلافت چلبی حسام‌الدین و انجام وظایف شیخی و مرشدی او برای مولویان به مدت ده سال تا زمان درگذشتش در۶۸۳ ادامه داشت (افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۷۷۸ـ۷۷۹؛ Önder, ۱۹۹۲, p. ۱۵).

نظام‌مندشدن طریقت مولویه

طریقت مولویه در دوره خلافت سلطان ولد نظام‌مند شد. سلطان ولد، در ۲۵ ربیع الآخر ۶۲۳ زمانی که پدربزرگش بهاءالدین ولد در قید حیات بود در لارنده (قرامان) به دنیا آمد (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۴۱؛ Sahih Ahmed Dede, ۲۰۰۳, p. ۱٤٥). براساس گزارش افلاکی (۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۷۸۴) «مولانا، سلطان ولد را که نام پدرش را بر او نهاده بود، بسیار دوست می‌داشت و با محبت و توجه خود سلطان ولد را تربیت و به یارانش معرفی می‌کرد. سلطان ولد در هر موردی از پدرش پیروی می‌کرد و هرگز از سخنان او سرپیچی نکرد و در مسیر او گام برمی‌داشت» (Ülker Anbarcıoğlu, ۱۹۹۱, p. vi). سلطان ولد، تحصیلات ابتدایی خود را در سایه دانش و تعالیم پدرش مولانا و همچنین شمس تبریزی و برهان‌الدین ترمذی در قونیه فراگرفت. سپس برای تکمیل تحصیلات، به همراه برادرش علاءالدین به شام فرستاده شد. شام در آن دوره یکی از مراکز مهم علمی و فرهنگی جهان اسلام شناخته می‌شد. آنها مدتی در شام اقامت گزیدند و در فضای علمی پویای آن، دانش خود را گسترش دادند. پس از پایان دوره تحصیل، با بهره‌مندی از این تجارب گران‌بها، به قونیه بازگشتند تا در مسیر آموزش و گسترش اندیشه‌های مولانا گام بردارند (سپهسالار، ۱۳۲۵، ص. ۱۲۳ـ۱۲۴؛ گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۴۸).

سلطان ولد، شخصیتی سازمان‌دهنده و پرانرژی داشت، اگرچه شور و هیجانی را که در پدرش مولانا موج می‌زد، به همان شدت نداشت. او رفتاری مؤدبانه و منطقی داشت و بیش از هر چیز به نیازهای زمانه و مقتضیات اجتماعی توجه نشان می‌داد. به همین دلیل، سلطان ولد کوشید با ایجاد برخی اصلاحات و تغییرات در ساختار، اندیشه‌های مولانا را نظام‌مند سازد و طریقتی مستقل و منسوب به مولانا پدید آورد که از دیگر طریقت‌های صوفیه متمایز باشد. این تلاش‌ها زمینه‌ساز نظام‌مندی طریقت مولویه به‌عنوان یک مسیر فرهنگی و معنوی شد (Dizdarzâde, ۲۰۱۰, p. ۶۲-۶۳; Bayraklı, ۲۰۰۶, p. ۲۹۵). چارچوب بخشیدن به طریقت مولویه بر اساس اندیشه‌های مولانا جلال‌الدین، در زمان سلطان ولد انجام شد (Muslu, ۲۰۰٤, p. ۳۱۱-۳۱۲). او پس از پذیرش مقام جانشینی مولانا، با آثارش مانند *دیوان*، *ابتدانامه*، *ولدنامه* و *رباب‌نامه*، به تشریح اندیشه‌های مولانا پرداخت و با منحصرکردن جانشینی مولانا در خانواده خود سبب تأسیس مقام

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

«چلبی‌گری» در طریقت مولویه شد (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۶۴، ۷۱). او با تأسیس مقام «چلبی‌گری»، از اختلافات احتمالی در مورد رهبری جلوگیری کرد. در زمینه جذب پیروان مولانا، همان‌طور که در اثرش *ابتدانامه* بیان شده، «تلاش کرد تا تعداد مریدان افزایش یابد» (Sultan Veled, ۱۹۷٦, p. ١٦٥).

سلطان ولد، به آستانه مولانا حیات و جنب و جوش جدیدی بخشید. او فردی پیشگام و فعال بود و با درباریان و مقامات دولتی روابط خوبی داشت. سلطان ولد، برای افرادی چون معین‌الدین سلیمان پروانه (حک. ۵۸۵ـ۶۰۳)، سلطان غیاث‌الدین مسعود (حک. ۶۱۵ـ۶۲۲)، صدراعظم صاحب عطا فخرالدین علی (متوفای۶۲۵)، گومچ خاتون (متوفای۶۴۲) همسر سلطان سلجوقی رکن الدین قلیج ارسلان چهارم (حک. ۶۳۵ـ۶۵۶) و دیگر دولتمردان قصایدی سرود (Anbarcıoğlu, ۱۹۹۱, p. xxiii). این اقدام سبب رابطه حسنه با دولتمردان شد و در نتیجه آن آداب و ارکان طریقت مولویه در فضایی امن و مورد حمایت دولتمردان سلجوقی اجرا می‌شد.

سلطان ولد با مغول‌هایی که سلطنت سلجوقی را در دست داشتند نیز روابط خوبی داشت. او به ستایش نویان[1]، والی کل آناتولی مغول‌ها پرداخت و با سایر سران مغول نیز روابط خوبی برقرار کرد. تمامی این اقدامات به‌منظور جلوگیری از آسیب به طریقت مولویه، ادامه خدمات و ایجاد تشکیلات در آن دوره پرتلاطم در آناتولی با مرکزیت قونیه انجام شد. او فردی محتاط، منطقی و مدبّر، پیشگام و فرصت‌طلب بود و برای سازماندهی طریقت مولویه از نفوذ مولانا بهره‌برداری کرد. اگر چنین نمی‌بود، نمی‌توانست به‌عنوان سازمان‌دهنده عمل کند و مولویه را به‌عنوان یک طریقت در آناتولی بشناساند (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۴۹، ۵۴؛ Demirci, ۲۰۱۳, p. ٦٤-٦٦). در زمان سلطان ولد، برای درک فلسفه سماع مولانا و اهمیت آن اولین سماع‌خانه در کنار آرامگاه مولانا ساخته شد (Küçük, ۲۰۰۷, p. ٤٥). سلطان ولد در طریقت مولویه، برای آیین سماع آداب و ارکان مشخصی تدوین کرد. در حالی‌که پیش از دوره او، سماع به‌صورت آزاد، بی‌قالب و فارغ از زمان و مکان اجرا می‌شد و بیشتر به‌عنوان تجلی شور و شوق درونی شناخته می‌شد. در زمان سلطان ولد، این آیین ساختارمند شد و استحکام یافت. افزون بر این، بخش «دورِ ولدی» در مراسم سماع نیز از ابتکارات سلطان ولد بود که در مولوی‌خانه‌ها به‌صورت رسمی به آن سبک سماع انجام می‌شد. این نوآوری باعث شد آیین سماع نه‌تنها نظم بیشتری پیدا کند، بلکه مفهومی عمیق‌تر و معنوی‌تر نیز به خود بگیرد (Baykara, ۲۰۰۳, p. ۲۵۷ .□, ۲۰۰۹, □□□□□□□□ ۲۷۹-۲۸۰□). ابن بطوطه (۱۳۷۶، ج. ۱، ص. ۳۵۶) در سفرنامه‌اش اشاره می‌کند که در «درگاه بزرگ در کنار آرامگاه شیخ جلال‌الدین، به مهمانان و مسافران غذا داده می‌شود» و با این بیان، درگاه مولانا در قونیه یکی از مهم‌ترین و جامع‌ترین نهادهای اجتماعی و فرهنگی آن دوره معرفی شد.

سلطان ولد همچنین نظمی خاص به سنت مثنوی‌خوانی که در دوران چلبی حسام‌الدین آغاز شده بود، بخشید؛ به‌گونه‌ای که نسخه مورد استفاده مثنوی، تحت نظارت مستقیم سلطان ولد قرار داشت. این اقدام، قانونی مهم به‌شمار می‌رفت که هم در راستای حفظ اصالت مثنوی و هم برای جلوگیری از هرگونه تحریف در مضامین معنوی آن صورت می‌گرفت. در کنار این تدابیر، قرائت مثنوی در آرامگاه مولانا و نیز در مراسم سماع با آداب و تشریفاتی ویژه همراه شد (Veled Çelebi, ۱۱۵۹, p. ٨١٦). در آستانه مولانا و دیگر مولوی‌خانه‌ها، سنت مثنوی‌خوانی جایگاهی ویژه داشت. در روزهایی که مراسم سماع برگزار می‌شد، مثنوی‌خوانی نیز اجرا می‌شد. برای این منظور، «کرسیِ مثنوی‌خوانی» در نظر گرفته شد و قاریِ مثنوی و حافظِ مثنوی نیز در کنار شیخ مولوی‌خانه در هنگام خواندن مثنوی معنوی مولانا حضور می‌یافتند (Arpaguş, ۲۰۰۹, p. ۲۲۳). مجموعه اقدامات سلطان ولد نشان می‌دهد که او نه‌تنها میراث پدر را حفظ کرد، بلکه با نهادینه‌سازی ساختارهای آیینی، آموزشی و مدیریتی، بنیان طریقت مولویه را در آناتولی به‌گونه‌ای پایدار و نظام‌مند تثبیت کرد.

---

۱. Samagor Noyan.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

گسترش مولویه در آناتولی

پس از درگذشت سلطان ولد پسر بزرگش، اولو عارف چلبی در چهل سالگی بر مقام پدرش نشست (سپهسالار، ۱۳۲۵، ص. ۱۵۱ـ۱۵۲). او هشتم ذی‌القعده سال ۶۷۰ به دنیا آمد. مادرش فاطمه خاتون دختر شیخ صلاح الدین زرکوب بود (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۹۱). اولو عارف چلبی، به‌منظور گسترش میراث فرهنگی مولانا و ادامه راه پدرش، سلطان ولد، تلاش‌های چشمگیری انجام داد. او با انجام سفرهای تبلیغی به نقاط مختلف آناتولی، نقش مهمی در معرفی و تثبیت طریقت مولویه در آناتولی ایفا کرد. همچنین، برای گسترش هرچه بیشتر این طریقت، نمایندگانی از سوی او به شهرهای گوناگون فرستاد تا آموزه‌ها و آیین‌های مولانا را ترویج دهند و مولوی‌خانه‌های جدیدی برای فعالیت مولویان پایه‌گذاری کنند. در میان خلفای او، نسوخ‌الدین صباغ در نیغده، مولانا کمال‌الدین و مولانا محی‌الدین و تاج‌الدین مثنوی‌خوان در دنیزلی میراث فرهنگی مولانا را در جامعه آن دوره گسترش دادند. او همچنین فردی به نام کلامی‌اُغلو آقا محمد بیگ را به‌عنوان خلیفه و نماینده طریقت مولویه به شهر قرامان اعزام کرده بود. اولو عارف چلبی، همراه با گروهی از مریدان و یاران نزدیک خود، در جریان سفرهای تبلیغی‌اش به شهرهای مختلفی همچون لارنده (قرمان)، بیگ‌شهر، آق‌سرای، آق‌شهر، افیون، آماسیه، نیغده، سیواس، توقات، بیرگی، دنیزلی، منتشا، آلانیا، انطاکیه، بای‌بورت، ارض‌روم، عراق عجم، تبریز، مرند و سلطانیه نیز سفر کرد. در بسیاری از این مناطق، او برخی از یارانش را برای اقامت دائمی بر جای گذاشت تا فعالیت‌های طریقت مولویه را تداوم بخشند و به این ترتیب، زمینه نفوذ و گسترش مولویه را در این شهرها فراهم ساخت. این اقدامات نقش مهمی در گسترش آموزش، آیین‌های عبادی و ترویج اندیشه‌های مولانا در سراسر آناتولی و نواحی همجوار ایفا کرد (افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۸۴۴ـ۸۴۹، ۸۶۳، ۸۷۷، ۸۸۵؛ گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۹۷؛ Önder, ۱۹۹۲, p. ۲۹).

معمول بود که درویش‌های صوفی به‌طور دسته‌جمعی در آناتولی به سیر و سیاحت بپردازند (نک. Karamustafa, ۲۰۰۸). به‌همین سبب سفرهای اولو عارف چلبی با مریدانش در میان مردم آناتولی با احترام به آنها برخورد می‌شد (Önder, ۱۹۷۱, p. ۳۳٦). اولو عارف چلبی نیز در این سفرها با احترام زیادی از سوی سلاطین، فرمانروایان و جامعه علمی و ادبی شهرها مواجه شد و در کاخ‌ها و مهمان‌خانه‌ها پذیرایی می‌شد (افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۸۴۶ـ۸۴۹). به‌عنوان مثال، منتشاءاُغلو مسعود بیگ (متوفای۷۱۹) یکی از امیرانی بود که برای مولانا و خانواده‌اش احترام زیادی قائل بود. اولو عارف چلبی در سفرهایش به او سر می‌زد. همچنین روابط اولو عارف چلبی با سایر حکومت‌های کوچک ترکمان همچون گرمیان اُغولاری، اشرف اُغولاری و صاحب آتا اُغولاری بسیار خوب بود (Wittek, ۱۹۹۹, p. ۵۹-۶۰). بر اساس گزارش افلاکی (۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۸۵۲ـ۸۵۴)، با حمایت و هدایایی که این دودمان‌ها به طریقت مولویه می‌دادند مولوی‌خانه‌ها در برخی نقاط آناتولی تأسیس شد. اینانچ بیگ (متوفای۷۳۷) حاکم دنیزلی، تاواس بیگ شجاع الدین الیاس، آیدین اُغلو محمد بیگ (۷۳۳) و پسرش اومور پاشا (متوفای۷۴۸)، اشرف اُغلو محمد بیگ (متوفای۷۱۹)، گرمیان اُغلو یعقوب بیگ (متوفای۷۴۱) و سلیمان پاشا (متوفای۷۴۱) حاکم قسطمونی از جمله بیگ‌هایی بودند که اولو عارف چلبی با آنان در ارتباط بود. پس از سفرهای اولو عارف چلبی، بسیاری از بیگ‌های آناتولی به مولویه تمایل پیدا کردند (Işın, ۲۰۰۷, p. ۱۸). او مانند پدرش روابط خوبی با مغول‌های حاکم بر آناتولی برقرار کرد و همچنین با بیگ‌های ترکمان که به‌عنوان یک قدرت سیاسی جدید ظهور کرده بودند، روابط خوبی ایجاد کرد (افلاکی، ۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۹۲۵ـ۹۲۶). این روابط حسنه سبب شد طریقت مولویه در آناتولی به راحتی گسترش پیدا کند. یکی از مریدان اولو عارف چلبی، کلامی‌اوغلی آقای محمد بیگ، خانقاهی در کنار قبر مادر مولانا در قرامان بنا کرد که به‌نظر می‌رسد نخستین مولوی‌خانه آن منطقه بود (Özönder, ۱۹۹٤, p. ۱٤٥). این خانقاه بعدها

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

توسط میرزا خلیل یاخشی بیگ، یکی از بیگ‌های قرامان که مولوی‌زاده‌ای سرسخت بود، و پس از او، از سوی علی بیگ تجدید بنا شد (Ösen, ۲۰۱۱, ۲۷).

پس از این سفرها، اولو عارف چلبی یک شیخ مشهور در بسیاری از شهرهای آناتولی، ایران و عراق بود. او از نفوذ پدر و پدربزرگش بهره‌مند شده و برای گسترش طریقتی که توسط پدرش به یک سیستم مشخص درآمده بود، تمام تلاشش را کرد. او سفرهایی را که در زمان حیات پدرش آغاز کرده بود، تا پایان عمرش ادامه داد که سبب گسترش میراث ادبی، معنوی و فرهنگی مولانا در سرزمین‌های گوناگون شد (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۹۶ـ۱۰۲). بنا بر گزارش افلاکی (۱۳۶۲، ج. ۲، ص. ۹۷۱)، «اولو عارف چلبی که در ۲۴ ذی‌الحجه ۳۱/۷۱۹ ژانویه ۱۳۲۰ درگذشت، به مدت هشت سال شیخ درگاه مولانا در قونیه بود» (سپهسالار، ۱۳۲۵، ص. ۱۵۲). در این هشت سال، او تلاش کرد تا طریقت مولوی را که از پدرش به ارث برده بود، بر پایه‌های مستحکم‌تری مستقر کند و آن را گسترش دهد. او با افزودن وقف‌های جدید به درگاه، درآمدهای وقف را افزایش داد و اصول مولویه را دوباره بررسی کرد و شیوه‌های ذکر و سماع را نظام‌مند کرد (Önder, ۱۹۹۲, p. ۳۱).

شکل‌گیری مولوی‌خانه‌ها

با شکل‌گیری و نظام‌مند شدن طریقت مولویه، هم‌زمان تأسیس و گسترش مولوی‌خانه‌ها در سرزمین‌های مختلف آناتولی آغاز شد. در نخستین سال‌های فعالیت طریقت مولویه علاوه‌بر اینکه مولوی‌خانه‌هایی از سوی دولتمردان ایجاد می‌شد، مشایخ مولویه نیز در شهرهای مختلف به ساخت مولوی‌خانه به تقلید از آستانه مولانا می‌پرداختند. چنانکه خانقاه مولوی آماسیه را علاءالدین نماینده چلبی حسام‌الدین، خانقاه قیرشهر را سلیمان نماینده سلطان ولد، خانقاه قرامان را اخی محمدبیگ نماینده اولو عارف چلبی، خانقاه ارزنجان را حسین حسام‌الدین نماینده سلطان ولد، خانقاه سلطانیه را شخصی به نام سهراب مولوی برپاداشته‌اند. در حقیقت وجود وقف سبب شد تا مشایخ مولویه در راس آنان چلبیان به دولتمردان تکیه کنند. در دوره‌های بعد به‌ویژه از سده یازدهم و دوازدهم قمری به بعد، درکنار تأسیس مولوی‌خانه‌ها از طرف مشایخ مولویه، مولوی‌خانه‌های بزرگی از سوی وزرا و امرا بنا شد که هزینه آن نیز به فرمان پادشاه از خزانه پرداخت می‌شد. آستانه مولانا در قونیه به‌عنوان مرکز مولوی‌خانه‌های قلمرو عثمانی، و دارای مقام «چلبی‌لیک» بود که مرکزیت مادی و معنوی مولوی‌خانه‌ها را تأمین می‌کرد. چلبی‌ها مسئول تعیین شیخ‌ها برای مولوی‌خانه‌ها بودند یا به افرادی که خواهان شیخ شدن بودند، اجازه‌نامه اعطا و بدین وسیله درخواست‌های آنان را تأیید می‌کردند. به‌طور معمول، مقام چلبی‌لیگ به‌طور موروثی از پدر به پسر منتقل می‌شد و این روش به‌طور طبیعی در مولوی‌خانه‌ها برقرار بود (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۱۹۸، ۳۰۲ـ۳۰۵، ۴۰۰ـ۴۰۱).

آستانه مولانا با نام‌های «آستانه، حضور، حضور پیر» شناخته می‌شد؛ علاوه‌بر این در سال‌های نخست شکل‌گیری طریقت مولویه در قونیه، پنج زاویه مولویه کوچک برای اجرای آیین مولویه تحت مدیریت آستانه مولانا فعالیت می‌کردند. یکی از آنها زاویه «شمس» (ثاقب دده، ۱۲۸۳، جزء. ۱، ص. ۲۰۷) و دیگری زاویه «آتش‌باز» بود (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۴۰۱-۴۰۲). زاویه سوم در «مرج‌البحرین» (Önder, ۱۹۷۱, p. ۳۸۱) به‌عنوان یک مسجد نیز استفاده می‌شد. چهارمین زاویه در در کنار آرامگاه جمل علی واقع شده بود. پنجمین زاویه نیز «دارالذاکرین» منسوب به چلبی حسام‌الدین بود (ثاقب دده، ۱۲۸۳، جزء. ۱، ص. ۲۰۴ـ۲۰۵). عبدالباقی گولپینارلی بر این نظر است تأسیس مولوی‌خانه‌ها در دوره چلبی‌گری دیوانه محمد چلبی (متوفای۹۵۱) به اوج خود رسید چنانکه در دوره دیوانه محمد چلبی و به اهتمامش مولوی‌خانه‌هایی در استانبول، لازقیه، حلب، مصر، الجزایر، اگریدور، صندوقلی، میدللی، مغله و بوردور بنا شد. پس از این، گسترش تأسیس مولوی‌خانه‌ها در دوره پوست‌نشینی بوستان چلبی اول یعنی در سده یازدهم تداوم یافت چنانکه مولوی‌خانه گلیبولی و دومین مولوی‌خانه استانبول یعنی مولوی‌خانه ینی‌قاپی در زمان او افتتاح شد (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۴۰۴ـ۴۰۵). مولوی‌خانه در سده یازدهم به یک نهاد دولتی تبدیل شد که دولتمردان

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]
[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

عثمانی در تأسیس و بازسازی و کمک‌های مادی برای استمرار فعالیت‌های آن نقش مهمی داشتند (نک. Ösen, ۲۰۱۵). از مراکز طریقت مولویه که همانند آستانه قونیه بودند می‌توان به مولوی‌خانه‌هایی همچون افیون قره حصار، بورسه، اسکی شهر، گلیبولی، حلب، قاهره، قسطمونی، کوتاهیه، مانیسا، ینی‌شهر و از مولوی‌خانه‌های استانبول نیز غلطه (گالاتا)، ینی‌قاپی، بهاریه (بشیکتاش)، قاسم پاشا و اسکدار اشاره کرد (Önder, ۱۹۹۲, p. ۸۹).

یکی از نتایج مهمِ نظام‌مند شدن طریقت مولویه و شکل‌گیری مولوی‌خانه‌ها، رواج سنت مثنوی‌خوانی[۱] در این مراکز بود. سنت مثنوی‌خوانی به‌عنوان رکنی فرهنگی در مولوی‌خانه‌ها، ریشه در تقارنِ تقریر فی‌البداهه مولانا و کتابت چلبی حسام‌الدین دارد (Pakalın, ۱۹۸۳, □. II, p. ٤٩٠; Arpaguş, ۲۰۰۹, p. ۲۲٤). مثنوی‌خوانی که در ابتدا فاقد ساختاری منسجم بود، در زمان سلطان ولد و اولو عارف چلبی به‌عنوان مقامی رسمی و معنوی در مولوی‌خانه‌ها تثبیت شد. این منصب که احراز آن مستلزم سلوک عرفانی، تلمذ طولانی و نیل به اجازه‌نامه و تسلط به ادبیات فارسی بود، جایگاه رفیعی بر فراز «کرسی مثنوی» و در مجالس تفسیری پیش از سماع داشت. با افول تدریجی سنت حفظ کامل شش دفتر، ساختار خوانش از حفظ‌خوانی به همکاری میان «مثنوی‌خوان» و «قاری متن» تحول یافت. از دیدگاه شارحان برجسته‌ای چون آنقروی، فهم عمیق این اثر گران‌سنگ (که به قرآن عجم شهره بود) منوط به درک محضر مرشد کامل بود. در نهایت، با کاهش جمعیت فارسی‌دانان در قلمرو عثمانی، ضرورت تربیت نظام‌مند مثنوی‌خوانان برای صیانت از این میراث ادبی شتاب بیشتری گرفت (گولپینارلی، ۱۳۶۶، ص. ۴۴۵؛ Ergin, ۱۹۷۷, p. ١٥٤-١٥٦; Arpaguş, ۲۰۰۹, p. ۲۲۵).

مثنوی‌خوانی، افزون‌بر جایگاه آیینی در طریقت مولویه، در گسترش زبان فارسی، به‌ویژه در میان نخبگان دینی و فرهنگی، نقشی اساسی ایفا کرد؛ زیرا فهم مفاهیم عرفانی و اخلاقی مثنوی، مستلزم آشنایی با زبان فارسی بود. از همین‌رو، مولوی‌خانه‌ها به مراکزی مؤثر برای آموزش فارسی بدل شدند و ارادت به مولانا، انگیزه‌ای فرهنگی و معنوی برای یادگیری این زبان در میان صوفیان، عالمان، ادیبان و دیگر اقشار فراهم آورد. بدین‌سان، مثنوی‌خوانی نه‌فقط سنتی طریقتی، بلکه ابزاری مهم در انتقال میراث ادبی و معنوی مولانا و تقویت پیوندهای فرهنگی در قلمرو عثمانی به‌شمار می‌رفت (ستایشگر، ۱۳۹۲، ص. ۸۴۶).

مولوی‌خانه‌ها در قلمرو عثمانی نخستین مراکز رسمی برای مثنوی‌خوانی بودند. با این حال، فعالیت‌های مربوط به خوانش و شرح مثنوی تحت تأثیر مولوی‌خانه‌ها به‌تدریج از چارچوب مولوی‌خانه‌ها فراتر رفت و به نهادهای آموزشی، مذهبی و حتی درباری نیز راه یافت. مدارس، مساجد، دارالمثنوی‌ها و کاخ‌های سلطنتی، از جمله مکان‌هایی بودند که در آنها سنت مثنوی‌خوانی گسترش یافت. گسترش مثنوی‌خوانی، موجب شد که این سنت ادبی و عرفانی در سطوح مختلف دولت و جامعه عثمانی رسوخ یابد. از آن‌جا که فهم دقیق مثنوی منوط به آشنایی با زبان فارسی بود، بسیاری از علاقه‌مندان، از جمله رجال دولتی و فرهیختگان عثمانی، به یادگیری این زبان پرداختند تا بتوانند در جلسات مثنوی‌خوانی شرکت کرده و از مضامین عرفانی و ادبی آن بهره‌مند شوند (Önder, ۱۹۹۲, p. ١٠٦; Arpaguş, ۲۰۰۹, p. ۲۲۳; Artıran, ۲۰۱۷, p. ۲۱٤).

نتیجه

بررسی پیشینه تاریخی و فرهنگی آناتولی نشان می‌دهد که استقرار سلجوقیان و سیاست‌های فرهنگی آنان، زمینه‌ای مساعد برای مهاجرت عارفان، عالمان و نخبگان ایرانی فراهم آورد. این مهاجرت نقشی تعیین‌کننده در شکل‌گیری حیات علمی، فرهنگی و معنوی این

۱. برای مطالعه بیشتر درباره جایگاه مولوی‌خانه‌ها در گسترش عناصر فرهنگ ایرانی به‌ویژه سنت مثنوی‌خوانی در قلمرو عثمانی بنگرید به کارجو اجیرلو، ۱۴۰۴الف، ص. ۱-۲۳.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

سرزمین ایفا کرد. در چنین بستری، حضور مولانا جلال‌الدین در قونیه و تعامل او با چهره‌هایی چون سید برهان‌الدین محقق ترمذی و شمس تبریزی، به تکوین یکی از برجسته‌ترین جریان‌های عرفانی در جهان اسلام انجامید. در این پژوهش نشان داده شد که پس از درگذشت مولانا، کوشش‌های چلبی حسام‌الدین در تثبیت مبانی طریقت مولویه، اقدامات سلطان ولد در سامان‌دهی ساختارهای نهادی، آیینی و فکری آن، و نیز فعالیت‌های گسترده اولو عارف چلبی در گسترش این طریقت در سراسر آناتولی، مجموعاً زمینه استقرار و تکامل مولویه را فراهم ساخت. در پرتو این تحولات، طریقت مولویه به یکی از طریقت‌های اثرگذار قلمرو عثمانی تبدیل شد و مولوی‌خانه‌ها، به‌مثابه مراکز فرهنگی و معنوی آن، در قلمرو روبه‌گسترش عثمانی شکل گرفتند. این مراکز، به‌ویژه در قونیه و استانبول، به‌تدریج به کانون‌هایی مؤثر در عرصه‌های دینی، هنری، موسیقایی و حتی سیاسی بدل شدند و نقشی بی‌بدیل در حفظ، تداوم و بازتولید میراث فکری و معنوی مولانا بر عهده گرفتند. یکی از مهم‌ترین پیامدهای نظام‌مند شدن طریقت مولویه و شکل‌گیری مولوی‌خانه‌ها در قلمرو عثمانی، رواج سنت مثنوی‌خوانی بود؛ سنتی که افزون بر کارکرد آیینی و تعلیمی، بستری مؤثر برای نفوذ و گسترش زبان و ادبیات فارسی در جامعه عثمانی شد. از این منظر، مولوی‌خانه‌ها را باید نه‌فقط خانقاه‌هایی برای سلوک صوفیانه، بلکه نهادهایی فرهنگی و آموزشی دانست که در انتقال میراث عرفانی و ادبی ایران به قلمرو عثمانی نقشی بنیادین ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر هیچگونه تضاد منافعی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت شده‌است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

فهرست منابع

ابن بطوطه، محمد بن عبدالله (۱۳۷۶ش). *سفرنامه ابن بطوطه*. ترجمه محمدعلی موحد. تهران: چاپ سپهر نقش.

ابن‌بی‌بی، امیرناصرالدین حسین (۱۳۵۰ش). *اخبار سلاجقه آناتولی*. به کوشش محمد جواد مشکور. تهران: انتشارات تهران.

افلاکی، شمس الدین (۱۳۶۲ش). *مناقب العارفین*. به کوشش تحسین یازیجی. تهران: دنیای کتاب.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

اوزون‌چارشلی، اسماعیل حقی (۱۳۸۰ش). *تاریخ عثمانی*. ترجمه وهاب ولی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی.

اولیاء چلبی، محمد ظلی ابن درویش (۱۳۱۴). *اولیاء چلبی سیاحتنامه‌سی*. استانبول: اقدام مطبعه‌سی.

جامی، عبدالرحمن بن احمد (۱۳۳۷ش). *نفحات الانس*. تصحیح مهدی توحیدی‌پور. تهران: محمودی.

ثاقب دده، مصطفی (۱۲۸۳). *سفینه نفیسه مولویان*. استانبول: چاپ استانبول.

دین لوئیس، فرانکلین دین (۱۳۹۰ش). *مولانا: دیروز تا امروز، شرق تا غرب*. ترجمه حسن لاهوتی. تهران: نامک.

سپهسالار، فریدون بن احمد (۱۳۲۵ش). *رساله فریدون بن احمد در احوال مولانا جلال‌الدین مولوی*. تصحیح سعید نفیسی. تهران: اقبال.

ستایشگر، مهدی (۱۳۹۲ش). *رباب رومی (مولانا و موسیقی)*. تهران: هنر موسیقی.

سلطان ولد، بهاءالدین (۱۳۷۶ش). *ولد نامه*. تصحیح جلال الدین همایی. تهران: هما.

سمرقندی، دولتشاه (۱۳۸۲ش). *تذکره الشعراء*. تصحیح ادوراد براون. تهران: اساطیر.

فروزانفر، بدیع‌الزمان (۱۳۷۶ش). *تحقیق احوال و زندگانی مولانا جلال‌الدین محمد*. تهران: زوار.

کارجو اجیرلو، بهرام (۱۴۰۴ش الف). «مولوی‌خانه به‌مثابه نهاد فرهنگی؛ تاملی در ردپای فرهنگ ایرانی در قلمرو عثمانی». پژوهشنامه تاریخ تمدن اسلامی، دوره۵۸، ش۲، ص۱ـ۲۳. Doi: ۱۰,۲۲۰۵۹/jhic.۲۰۲۵,٤۰۱۳۱۲,٦٥٤٦۰۱

_____ (۱۴۰۴ش ب). «نقش مولوی‌خانه‌ها در گسترش فرهنگ ایرانی و زبان فارسی در قلمرو عثمانی». استاد راهنما: حسن حضرتی. گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی. دانشگاه تهران.

گولپینارلی، عبدالباقی (۱۴۰۴ش). *میراث مولانا در آناتولی؛ آداب و ارکان مولویه*. ترجمه بهرام کارجو اجیرلو. تهران: یام.

_____ (۱۳۷۵ش). *مولانا جلال‌الدین؛ زندگانی، فلسفه، آثار و گزیده‌ای از آنها*. ترجمه توفیق سبحانی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

_____ (۱۳۶۶ش). *مولویه پس از مولانا*. ترجمه توفیق سبحانی. تهران: کیهان.

مستوفی قزوینی، حمدالله بن ابی‌بکر (۱۳۲۸ش). *تاریخ گزیده*. به کوشش ادوارد برون. لیدن: چاپ اوقاف گیب.

نشری، مولانا محمد (حسین) افندی (شماره ثبت ۳۳۶۰۸۰). *نشری تاریخی/کتاب جهان نما*. استانبول: نسخه خطی کتابخانه سلیمانیه.

References

Aflaki, Shams al-Din (١٣٦٢ Sh). *Manaqeb al-Arefin*. Edited by Tahsin Yazici. Tehran: Donya-ye Ketab. [In Persian]

Anbarcıoğlu, Meliha (١٩٩١). *Sultan Veled'in Maarif eserinin önsözü*. İstanbul: MEB.

Arpaguş, Safi (٢٠٠٩). *Mevlevilikte Ma'nevi Eğitim*. İstanbul: Vefa Yayinlari.

Artıran, Hayat Nur (٢٠٠٦). *Hakk Nûr'u Hale Ziyâsi Çelebi Hüsameddin*. Keskül: Güz.

Asaf Çelebi, Halet (٢٠٠٦). *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. Ankara: Hece Yayınları.

Atasağun, Galip (٢٠٠٦). "Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî'nin Hayatı ve Eserleri". *Türk- İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. Konya: Mevlânâ Özel Sayısı.

Baykara, Rusûhî (٢٠٠٣). *Mevlevî Mukabelesi Nasıl Yapılırdı?*. İstanbul: Tasavvuf Kitabı, Kitabevi.

Bayraklı, M (٢٠٠٦). *Orhan Türk İmparatorlukları Tarihi*. İstanbul: Bilge Karınca.

Demirci, Mehmet (٢٠١٣). *Hz. Mevlana ve Mevlevi Kültürü*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Dizdarzâde, Handan (٢٠١٠). *İstanbul Mevlevîhaneleri*. İstanbul: İstanbul Belediyesi.

Elibol, Turgut (٢٠١٢). *Mevlana ve Mevlevilik. Konya*: Sıradaşı Akademi Yayınları.

Ergin, Osman (١٩٧٧). *Türk maarif tarihi*. İstanbul: Eser Neşriyat.

Evliya Çelebi, Muhammad Zilli ibn Dervish (١٣١٤). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. Istanbul: Iqdam Matbaası. [In Ottoman Turkish]

Foruzanfar, Badi al-Zaman (١٣٧٦ Sh). *Tahqiq-e Ahval va Zendegani-ye Molana Jalal al-Din Mohammad*. Tehran: Zavvar. [In Persian]

Gölpınarlı, Abdülbaki (١٣٦٦ Sh). *Molaviyyeh pas az Molana*. Translated by Toufiq Sobhani. Tehran: Keyhan. [In Persian]

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]

Gölpınarlı, Abdülbaki (۱۳۷۵ Sh). *Molana Jalal al-Din: Zendegani, Falsafeh, Athar va Gozideh-i az Anha*. Translated by Toufiq Sobhani. Tehran: Pazhuheshgah-e Olum-e Ensani va Motale'at-e Farhangi. [In Persian]
Gölpınarlı, Abdülbaki (۱٤۰٤ Sh). *Miras-e Molana dar Anatoli: Adab va Arkan-e Molaviyyeh*. Translated by Bahram Karju Ajirlu. Tehran: Yam. [In Persian]
Ibn Battutah, Muhammad ibn Abd Allah (۱۳۷٦ Sh). *Safarnameh-ye Ibn Battutah*. Translated by Mohammad Ali Movahed. Tehran: Chap-e Sepehr-e Naqsh. [In Persian]
Ibn Bibi, Amir Nasir al-Din Husayn (۱۳۵۰ Sh). *Akhbar-e Salajeqeh-ye Rum*. Edited by Mohammad Javad Mashkur. Tehran: Entesharat-e Tehran. [In Persian]
Işın, Ekrem (۲۰۰٤). "Mevlevîligin Tarihsel Temelleri: Sultan Veled ve Çelebilik Makamının Kurulusu". *III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi, 5-6 Mayıs 2003*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
Işın, Ekrem (۲۰۰۷). *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı, İstanbul'da Mevlevîlik*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstititüsü Yayınları.
İzbudak, Veled Çelebi (۲۰۰۹). *Tekke'den Meclis'e-Sıradışı Bir Çelebi'nin Anıları*. haz: Yakup Şafak, Yusuf Öz. İstanbul: Timaş Yayınları.
Jami, Abd al-Rahman ibn Ahmad (۱۳۳۷ Sh). *Nafahat al-Uns*. Edited by Mehdi Tohidi-pur. Tehran: Mahmudi. [In Persian]
Karamustafa, Ahmet (۲۰۰۸). *Tanrının Kuraltanımaz Kulları*. İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (۱۲۰۰-۱۵۵۰). Çev: Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Karju Ajirlu, Bahram (۱٤۰٤a Sh). "Molavi-khaneh be-masabeh-ye nahad-e farhangi; ta'ammoli dar rad-pa-ye farhang-e Irani dar qalamrow-e Osmani." *Pazhuheshnameh-ye Tarikh-e Tamaddon-e Eslami*. ۵۸(۲). p۱–۲۳. [In Persian]
Karju Ajirlu, Bahram (۱٤۰٤b Sh). "Naqsh-e Molavi-khaneh-ha dar gostaresh-e farhang-e Irani va zaban-e Farsi dar qalamrow-e Osmani." MA/PhD thesis. Supervisor: Hasan Hazrati, Department of History and Civilization of Muslim Nations. University of Tehran. [In Persian]
Kaygusuz, İbrahim (۲۰۲۰). *Mevleviliğin Sosyolojisi Tarihsel ve Toplumsal Temelleri*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
Küçük, Sezâi (۲۰۰۷). *Mevleviliğin Son Yüzyılı*. İstanbul: Vefa Yayınları.
Lewis, Franklin D. (۱۳۹۰ Sh). *Molana: Diruz ta Emruz, Sharq ta Gharb*. Translated by Hasan Lahuti. Tehran: Namek. [In Persian]
Mostowfi Qazvini, Hamdallah ibn Abi Bakr. (۱۳۲۸ Sh). *Tarikh-e Gozideh*. Edited by Edward Browne. Leiden: Gibb Memorial. [In Persian]
Muslu, Ramazan (۲۰۰٤). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
Neşrî, Mevlana Mehmed (Hüseyin) Efendi (MS no. ۳۳٦۰۸۰). *Neşrî Tarihi / Kitab-ı Cihan-nüma*. Istanbul: Süleymaniye Library, manuscript. [In Ottoman Turkish]
Nicholson, R.A (۱۹۷۳). *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*. Çev Ayten Lermioglu. İstanbul: Tercüman ۱۰۰۱ Temel Eser.
Önder, Mehmet (۱۹۷۱). *Mevlânâ Şehri Konya*. Ankara: Güven Matbaası.
Önder, Mehmet (۱۹۹۲). *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevilik*. Ankara: Dönmez Yayınları.
Ösen, Serdar (۲۰۱۱). *19. Yüzyil Osmanli Devlet Ve Toplum Hayatinda Mevlevîlik*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçag Tarihi Bilim Dalı.
Ösen, Serdar (۲۰۱۵). *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik (19. yüzyıl)*. İstanbul: Kitap yayınevi.
Özönder, Hasan (۱۹۹٤). "Karaman (Lârende) Mevlevî-hanesi". *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV. İstanbul: Enderun Kitabevi.
Pakalın, Mehmet Zeki (۱۹۸۳). *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
Sahîh Ahmed Dede (۲۰۰۳). *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye (Mevlevîlerin Târihi)*. haz: Cem Zorlu. İstanbul: İnsan Yayınları.
Sâkıb Dede, Mustafa (۱۲۸۳). *Sefine-i Nefise-i Mevleviyan*. Istanbul: Chap-e Istanbul. [In Ottoman Turkish]
Samarqandi, Dowlatshah (۱۳۸۲ Sh). *Tazkerat al-Sho'ara*. Edited by Edward G. Browne. Tehran: Asatir. [In Persian]
Sepahsalar, Fereydun ibn Ahmad (۱۳۲۵ Sh). *Resaleh-ye Fereydun ibn Ahmad dar Ahval-e Molana Jalal al-Din Molavi*. Edited by Saeed Nafisi. Tehran: Eqbal. [In Persian]
Setayeshgar, Mehdi (۱۳۹۲ Sh). *Rabab-e Rumi (Molana va Musiqi)*. Tehran: Honar-e Musiqi. [In Persian]
Sultan Valad, Baha al-Din (۱۳۷٦ Sh). *Valad-nameh*. Edited by Jalal al-Din Homa'i. Tehran: Homa. [In Persian]
Sultan Veled (۱۹۷٦). *İbtidâ-nâme*. haz: Abdülbâki Gölpınarlı. Ankara.
Top, Hüseyin (۲۰۰۱). *Mevlevi Usul ve Adabı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Ülker Anbarcıoğlu, Meliha (۱۹۹۱). *Maarif (Sultan Veled) Önsöz*. İstanbul: MEB.
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (۱۳۸۰ Sh). *Tarikh-e Osmani*. Translated by Vahab Vali. Tehran: Pazhuheshgah-e Olum-e Ensani. [In Persian]
Veled Çelebi (no: ۱۱۵۹). *Mehmed, Konya Ahvâl-i Umûmiyye-i Târihiyesinden Mevlânâ ile Ricâli*. İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayi Efendi bölümü.
Wittek, Paul (۱۹۹۹). *Menteşe Beyliği*. Çev: O. S. Gökyay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-22]
[DOI: 10.66224/islamhistory.1.60.35]